

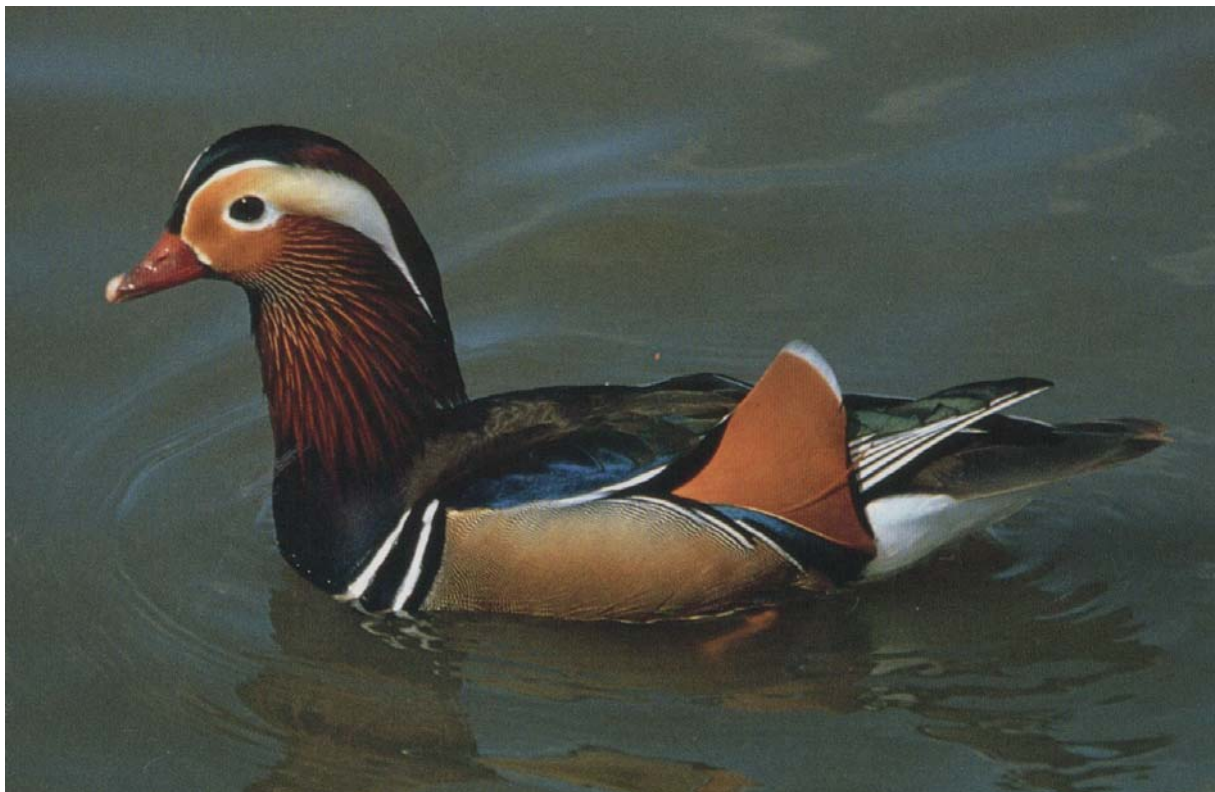
Kaczki ozdobne w chowie amatorskim

Juliusz Książkiewicz

*¹Institut Zootechniki, Dział Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt,
32-083 Balice k. Krakowa*

W chowie amatorskim utrzymuje się kaczki takich ras hodowlanych, jak Cayuga, Khaki Campbell, Orpington, Biegus Indyjski, Minikaczka, kaczka czubata i Piżmowa, które, oprócz wartości użytkowej, odznaczają się także oryginalnym wyglądem, upierzeniem bądź zachowaniem. W chowie wolierowym, w parkach

i ogrodach, utrzymuje się także oswojone ptaki, np. dzikie kaczki krzyżówki (*Anas platyrhynchos* L.), kazarwę rudą, cyrankę, cyraneczkę, ohara i inne gatunki. Jednak najbardziej znane i rozpowszechnione na całym świecie kaczki ozdobne, które chowane są amatorsko, to Mandarynki i Karolinki.

Fot. 1. Mandarynka – kaczor w szacie godowej
Photo 1. A mandarin drake in nuptial plumage

Mandarynka (*Aix galericulata* L.)

Kaczka ta swoją popularność zawdzięcza unikalnemu upierzeniu samców, które w okresie godowym jest wyjątkowo barwne i bogato przyozdobione. Pióra lotek drugiego rzędu są w tym czasie rozszerzone ku górze i skierowane na bokach ciała niczym wachlarze. Nazwa gatunku przywodzi na myśl bogato zdobione szaty mandarynów, tj. chińskich dostojników np. z dynastii Ming. Para Mandarynek, po-

dobnie jak para łabędzi, pozostaje sobie wierna przez całe życie. To zachowanie znalazło zapewne odzwierciedlenie w starym azjatyckim zwyczaju wręczania nowożeńcom pary tych ptaków w prezencie ślubnym. Mandarynka pochodzi z Azji wschodniej, określanej u nas często mianem Dalekiego Wschodu. Cieszy się tam od dawna szczególną estymą wśród mieszkańców, stanowiąc symbol szczęścia i wierności małżeńskiej.

Fot. 2. Mandarynka - samica
Photo 2. A female mandarin duck

Występowanie w warunkach naturalnych

Mandarynka bytuje na terenach porośniętych lasami, na rzekach i jeziorach z bogatą roślinnością przybrzeżną, w geograficznych obszarach południowo-wschodniej Syberii, północno-wschodnich Chin i Japonii. Wybiera rzeki z zalesionymi wysepkami i śródleśne jeziora. Populacja azjatycka tego gatunku migruje jesienią do cieplejszych obszarów, spędzając zimę we wschodnich Chinach. Natomiast ptaki żyjące w Japonii prowadzą osiadły tryb życia i nie migrują.

W pierwszej połowie XX w. populacja dzikich Mandarynek uległa istotnemu zmniejszeniu na skutek niekontrolowanych polowań, zniszczenia środowiska naturalnego, a także masowego odłowu ptaków w celach eksportowych. Jednakże, w porę podjęto intensywny program ochrony tego gatunku, tworząc nowe miejsca lęgowe, co przyniosło korzystne efekty dość szybko, bowiem obecnie wielkość azjatyckiej populacji Mandarynek szacuje się na ok. 20 000 ptaków (Johnsgard, 1992).

W Europie Mandarynka jest znana od

1830 r., chociaż niektóre źródła podają znacznie wcześniejszą datę ich przywiezienia na wyspy brytyjskie, bo ok. 1745 r. Występuje nie tylko w ogrodach zoologicznych, lecz również w warunkach półdzikich w parkach, a także w chowie amatorskim. Znane są przypadki, że Mandarynki uciekają z niewoli i tworzą niewielkie, dzikie stada. W Anglii i Danii dokonano udanej introdukcji tego gatunku na nowe tereny. Przeprowadzony w tych krajach spis wykazał w 1988 r. ok. 7000 dziko żyjących Mandarynek (Człapińska, 2003). Dzikie żyjące Mandarynki można też spotkać w innych krajach europejskich. Do niedawna co najmniej kilkanaście osobników tego gatunku, żyjących na wpół dziko, można było spotkać nawet w Łazienkach Królewskich w Warszawie.

Wygląd

Znanych jest wiele opisów upierzenia kaczora Mandarynki (Johnsgard, 1992; Malik i Stefka, 1968; Michalczyk i Świerczewska, 2003), ale żaden nie oddaje realnie jego pięknego i dostojnego wyglądu (fot. 1).

W szacie godowej, noszonej przez samca od września do końca maja, występuje na ciemieniu bogaty czub z wydłużonych piór i rodzaj grzywy na karku. Głowa i czub opalizują barwą metalicznie zieloną, a podługowate pióra czuba mienią się kolorem białym, brunatnym i purpurowym. Boki głowy są białawe do jasno-rdzawych. Pióra na szyi o wydłużonym i wąskim kształcie przybierają barwy od złotobrunatnej do kasztanowo-brunatnej. Dolna część szyi pokryta jest połyskliwymi piórami koloru purpurowo-lilowego. Spód tułowia jest koloru białego, a przedpiersie obustronnie przepasane dwiema białymi, czarno obrzeżonymi pręgami. Boki tułowia są żółtobrazowe, delikatnie czarno prążkowane. Dające się nastawiać wachlarze boczne są barwy rdzawej, z białym i czarnym lamowaniem.

Samica natomiast jest cała szarobrazowa, na głowie ma białą otoczkę oka, a białe paski tych piór skierowane są ku tyłowi głowy, sprawiając wrażenie okularów. Kaczka ma ciemniejsze od kaczora zabarwienie dzioba, który przybiera barwę brunatno-czerwoną (fot. 2).

Rozmnażanie i odchów

W środowisku naturalnym Mandarynki gniazdują w dziuplach drzew, w pobliżu wody,

chętnie wybierając niewielkie wysepki. Zdarza się, że zakładają gniazda bezpośrednio na ziemi, korzystając z osłony gęstych zarośli przybrzeżnych. Wiosną samica składa od 8 do 15 jaj, które wysiaduje przez 28 do 30 dni. Młode kaczki nabywają samodzielności w wieku ok. 7 tygodni. Pożywienie kaczek stanowi roślinność wodna i lądowa, zboża, a także owady i drobne bezkręgowce, jak ślimaki i dżdżownice. Zjadają także chętnie nasiona drzew i żołądźcie.

W niewoli mogą być żywione specjalistycznymi mieszankami dla kaczek, najlepiej granulowanymi. Trzyma się je wtedy w odpowiednich wolierach, wyposażonych w drewniane budki lub wydrążone pnie drzew. Wymagania środowiskowo-żywniowe i pielęgnacyjne są podobne jak dla kaczek Karolenek, przedstawione poniżej w podrozdziale pt.: Warunki chowu amatorskiego.

Karolinki (*Aix sponsa* L.)

Nazewnictwo i występowanie

Nazwa niemiecka Karolinki to **Brautente**, a angielska **American Wood Duck**. W Ameryce Północnej nazywa się ją po prostu **Wood Duck**, co oznacza kaczkę leśną, a także, jak podaje Sheraw (1975), **kaczką gałęziową**, bo lubi przesiadywać na drzewach, **żołądziową**, gdyż zręcznie rozłupuje żołądźcie, albo **kaczką piszczącą**, bowiem kiedy podrywa się do lotu, wydaje charakterystyczne dźwięki oou-iik, a nawet **kaczką moczarową** czy **bagienną** z uwagi na środowisko bytowania. Natomiast w Polsce, dawniej nazywana była **kaczką oblubienicą** (Herman, 1959), a obecnie popularnie **Karolinką**. Występuje między 30. a 50. stopniem szerokości geograficznej północnej w USA, a najliczniej w stanie Karolina Północna, skąd wzięła się jej nazwa. Na tym obszarze występowania różnicuje się dwie osobne populacje tych ptaków, tj. liczniejszą wschodnią i mniej liczną zachodnią. Znana też jest na Kubie. Gatunek ten występuje w kilku wariantach barwnych, z których do najczęstszych zalicza się odmiany: brązową, białą i beżową.

W warunkach naturalnych Karolinka zamieszkuje lasy całej wschodniej części, zwłaszcza obszary przybrzeżne, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i południowe rejony Kanady, wybierając zaciszne zbiorniki wodne zlokalizowane na podmokłych terenach leśnych

i bagiennych, a także na rozlewiskach.

W latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku realizowany był tam program ścisłej ochrony tego gatunku. Wprowadzenie programu było uwarunkowane drastycznym ograniczeniem wielkości populacji tych ptaków, spowodowane, podobnie jak w przypadku Mandarynki, zarówno masowymi polowaniami (pióra kaczorów cenione były jako przynęta wędkarska na pstrągi), jak i zmianą biotopu, którą wywołano m.in. osuszaniem terenów podmokłych, a także urbanizacją (Jarosz, 2004).

Gniazdowanie

Gniazdo Karolinki może stanowić dziupla drzewa, usytuowana nawet 10 m lub wyżej nad ziemią, zagłębienia skalne, położone czasem daleko od wody lub też zbudowane przez człowieka gniazdo skrzynkowe, które ptaki chętnie wybierają na miejsce gniazdowania. Instalacja gniazd skrzynkowych, wprowadzona na stosunkowo dużą skalę w USA w ramach programu ochrony gatunku, zaowocowała istotnym zwiększeniem wielkości populacji w porównaniu do lat 30. minionego wieku. Łączenie się w pary następuje u tych ptaków zimą, a poprzedza je intensywna rywalizacja między samcami o kaczkę. Samiec Karolinki odgrywa też aktywną rolę w poszukiwaniu gniazda, a potem asystuje samicy wysiadującej jaja w gnieździe. Na tym jego rola się kończy, bowiem opiekę nad potomstwem sprawuje wyłącznie samica. Po okresie godowym kaczory grupują się w stada i przebywają oddzielnie. Zmieniają wówczas upierzenie na szarobrazowe i stają się podobne do kaczek.

Samica znosi w gnieździe zwykle od 13 do 15 jaj o skorupie barwy kremowej, które wysiaduje przez 28 do 32 dni, a przeciętnie przez 30 dni. Dane odnośnie liczby znoszonych w gnieździe jaj są dość zróżnicowane, może ona wynosić od 6 do 12, albo od 10 do 14 jaj. Po wylęgu pisklęta wyskakują z gniazda i wraz z matką kierują się na wodę, na której przebywają do zakończenia wzrostu i uzyskania zdolności do lotu. Samica zajmuje się troskliwie potomstwem przez ok. 60 dni.

Wygląd

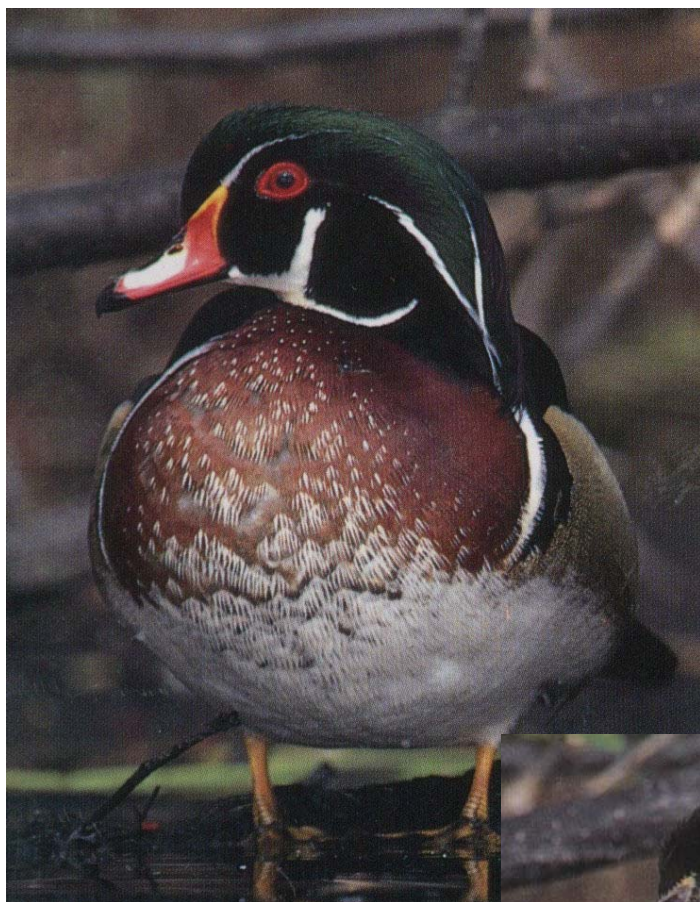
Karolinki nie są ptakami dużymi, bowiem kaczory osiągają masę od 650 do 680 g, a kaczki od 540 do 600 g (Pudyszak, 2004).

Długość ich ciała wynosi około 45 do 48 cm (Michalczuk i Świerczewska, 2003).

Najpiękniejsza u Karolinki, podobnie jak i u Mandarynki, jest szata godowa kaczorów (fot. 3). Na głowie znajduje się wówczas wspaniała, złotozielony pióropusz, na którym wzdłuż górnej i dolnej krawędzi biegną białe wstęgi piór. Głowa w górnej części pokryta jest błyszczącymi, ciemnozielonymi piórami, a na policzkach i górnej części szyi pióra przybierają barwę liliową. Natomiast dolna część szyi i pierś są białe upierzone, a przednia część piersi jest koloru kasztanowego, pokryta białymi cętkami. Na bokach ciała pióra są szarozółte, w delikatne czarne prążki. Dłuższe pióra skrzydeł są czarne, obrzeżone białym obramowaniem. Pióra barkowe i grzbietu oraz lotek skrzydłowych są czarnozielone, a opalizują kolorem niebieskim i zielonym. Lusterka skrzydeł połyskują na niebiesko. Pióra pokrywające ogon są czarnozielone, a niektóre wśród nich, dłuższe, są barwy pomarańczowej. Sterówki ogona są czarnozielone, natomiast dolne pióra pokrywające ogon - brązowe. Barwa oczu jest pomarańczowa, a dzioba czerwona z czarnym zakończeniem, nogi są koloru ceglatego.

Samica ma również czub na głowie, lecz mniejszy niż kaczor, a jego upierzenie przybiera tonację szarobrazową. Głowę samicy pokrywają pióra o barwie szarozielonej, a oczy otacza biała obwódka, która przedłuża się białą smugą ku tyłowi głowy. Szyja pokryta jest piórami brązowo-szarymi, grzbiet brązowymi i szarozielonymi z liliowym połyskiem. Lusterka mają kolor metalicznie zielony. Podgardle samicy jest pokryte piórami białymi, przedpiersie również, lecz dodatkowo z brązowymi plamkami. Brzuch jest biały, a boki ciała brązowo nakrapiane. Samice są bardzo podobne i trudne do odróżnienia od samic Mandarynki (*Aix galericulata*). Znane są mieszańce omawianych kaczek z kaczką Mandarynką i z naszą krajową kaczką głowienką.

Herman (1959) zalicza ten gatunek do ptactwa parkowego. Karolinki, ze względu na wspaniałą barwę upierzenia, są chętnie utrzymywane także przez amatorów na całym świecie. Nietrudno przyjrzeć im się z bliska w każdym ogrodzie zoologicznym, w dziale ozdobnego ptactwa wodnego. W wielu krajach Europy Zachodniej chowane są w stanie półdzikim w parkach, na stawach albo w rejonie terenów rekreacyjnych.

Fot. 3. Samiec Karolinki w ogrodzie zoobotanicznym

Photo 3. A male wood duck in zoobotanical gardens

Warunki chowu amatorskiego

Chów amatorski kaczek ozdobnych nie sprawia większych trudności. Z uwagi na lotność należy jedynie w okresie do 6. tygodnia życia dokonać przycięcia piór lotek na jednym skrzydle (lotki pierwszego rzędu). Ptaki te dobrze znoszą nasze warunki klimatyczne, zwłaszcza okresy zimowe. Wdzięczne będą wtedy nawet za liche chronienie w czasie mrozów (szopa, budka, wiata, zadaszenia). Ogrzewanie takich pomieszczeń jest zupełnie zbędne. Najlepiej jednak jest zastosować woliery system chowu. Woliery dla kaczek ozdobnych mogą być stosunkowo nieduże. Otoczona siatką zagroda, o bokach długości 4 m,

z basenem o średnicy 2 m pośrodku, wystarcza w zupełności dla pary kaczek ozdobnych wraz z przychowkiem. Woliery taką należy wyposażyć w budkę gniazdową, korytko do paszy, usytuowane możliwie daleko od wody i zapewnić naturalne osłony, głównie przed słońcem, sadząc drzewa lub krzewy. Pojedyncze budki o długości 45 cm, szerokości 35 cm i wysokości 40 cm powinny być wykonane z drewnianych desek i od góry wykończone dwuspadowym daszkiem. Wejście do budki, szerokości ok. 18 cm urządzi się 15 cm nad ziemią. Gniazda, wyścielone słomą, mogą też stanowić wydrążone w dużym pniu sztuczne dziuple. Po wylęgu kwokę z piskletami przenosi się do widnej wychowalni, połączonej z wybiegiem. Mogą też mieć dostęp do czystej i płytkiej wody. Należy je chronić przed

Fot. 4. Karolinka – samica
Photo 4. A female wood duck

psami, kotami, gryzoniami i ptakami drapieżnymi. Ptaki źle znoszą ciasnotę, należy również dbać o suche podłoże w wychowalni i na wybiegu, często ścieląc powierzchnię słomą żytnią.

Kaczki ozdobne żywią się zarówno pokarmem roślinnym, jak i zwierzęcym. Można nimi skarmiać gotowe mieszanki pełnoporcjowe dla kaczek, najlepiej granulowane. Wymagają jednak dostępu do wody, co jest warunkiem utrzymania w nienagannym stanie pięknej okrywy piór. Najlepiej, gdy nawet nieduży basen ma zapewniony przepływ wody. Stojąca woda, w nie pielęgnowanych zbiornikach, może być powodem wielu niekorzystnych komplikacji zdrowotnych kaczek. Godne polecenia są zbiorniki z tworzywa sztucznego, gdyż są one trwałe, szczelne, odporne na zmienną temperaturę w różnych porach roku i umożliwiają sprawną wymianę wody. Dostępne są w handlu zbiorniki różnej wielkości i rozma-

itego kształtu, np. nieregularnego, co umożliwi doskonale wkomponowanie w zadrzewiony i zakrzewiony teren. Sposób żywienia i pielęgnacji omawianych kaczek nie odbiega od warunków utrzymania kaczek domowych. Można korzystać z dostępnych instrukcji chowu kaczek w systemie przydomowym.

Mandarynki i Karolinki można zakupić u hodowców zrzeszonych w związkach hodowców ptactwa ozdobnego. Dobrym miejscem do kupna są także ogrody zoologiczne. Ptaki ozdobne sprzedaje się także na wystawach i giełdach hodowlanych. Tego sposobu zakupu, a także na bazarach i targowiskach, nie polecam, gdyż nie są wtedy znane warunki chowu, pochodzenie i jakość materiału. Szczegółowe omówienie zagadnień związanych z żywieniem, pielęgnacją i rozrodem kaczek Mandarynek i Karolinek podają Gorazdowski i Jabłoński (2002).

Literatura

- Człapińska I. (2003). Mandarynka i karolinka. *Woliera*, 7-8: 4-46.
- Gorazdowski M., Jabłoński K. (2002). *Kaczki ozdobne*. Agencja Wydawnicza Egros, Warszawa.
- Herman W. (1959). *Ptactwo łowne i parkowe*. PWN, Warszawa.
- Jarosz A. (2005). *Kaczka leśna*. <http://www.ptaki.voltronik.pl>.
- Johnsgard P.A. (1992). *Ducks in the wild*. Prentice Hall General Reference, New York.
- Malik V., Stefka S. (1968). *Atlas ras drobiu*. PWRiL, Warszawa.
- Michalczyk M., Świerczewska E. (2003). *Karolinka, Mandarynka, Cyranka...*, *Pol. Drob.*, 5: 6-8.
- Pudyszak K. (2004). *Drób ozdobny*. Oficyna Wydawnicza „Hoża”, Warszawa.
- Sheraw D. (1975). *Successful duck and goose raising*. Stromberg Publishing Company.

ORNAMENTAL DUCKS IN AMATEUR BREEDING

Summary

Based on a review of available literature, the origin and biology of mandarin ducks (*Aix galericulata* L.) and wood ducks (*Aix sponsa* L.) are presented. The paper discusses the most important requirements that amateur breeders have to fulfil with regard to the environment, feeding and care.

Fot. w pracy – autor.